

Heta – henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto ry

Asia: Lausunto 9.11.2022

Jakelu: Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta

HE 191/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi

Heta-liitto on henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto, ja jäseniämme ovat henkilökohtaisen avustajan palkkaavat yksityishenkilöt. Heta-liitto edistää vammaisten ihmisoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta tukemalla toimivaa ja turvallista työnantajuutta kaikille, jotka toimivat henkilökohtaisten avustajiensa työnantajana. Heta-liitto on JHL ry:n kanssa neuvoteltavan valtakunnallisen työehtosopimuksen sopimusosapuoli.

1. Vammaispalvelulain soveltamisala

Uuden vammaispalvelulain säätäminen on tarpeen, ja lain soveltamisalaa on lausuntopalautteen perusteella muokattu aiempaa toimivammaksi. Kuitenkin ns. ikääntymisrajaus kaipaa täsmennystä ja soveltamisalaa tulee kehittää jatkossa siten, että vammaisten henkilöiden oikeus vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin vahvistuu.

Ikääntymisrajaus

Ns. ikääntymisrajauksen osalta sosiaali- ja terveysvaliokunnan tulee selventää lain soveltamista toteamalla, että uuden sääntelyn tulkinnessa tulee huomioida henkilökohtaista apua koskeva aikaisempi oikeuskäytäntö, jos ikääntymisrajaus säilytetään osana sääntelyä. Yksi vaihtoehto on myös käyttää henkilökohtaisen avun nykyistä sanamuotoa uudessa laissa. Nykyisen vammaispalvelulain mukaan henkilökohtaista apua järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään henkilöä, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden johdosta välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua suoriutuakseen 1 momentissa tarkoitetuista toiminnoista eikä avun tarve johdu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista ja toimintarajoitteista (8 c § 3 mom.). Henkilökohtaisen avun osalta oikeuskäytännössä on arvioitu mm. näkövammaisten ja aivoverenkiertohäiriöön sairastuneiden oikeutta henkilökohtaiseen apuun.

Nyt ehdotetun lain ikääntymisrajauksen sanamuoto on hieman erilainen, mutta on tarkoituksenmukaista todeta, että tarkoituksena ei ole muuttaa nykyistä henkilökohtaisessa avussa omaksuttua tulkintakäytäntöä. Tämä helpottaisi uuden lain soveltamista huomattavasti, sillä hallituksen esityksessä ei ole kovinkaan paljon avattu, mitä esimerkiksi iäkkäällä henkilöllä saatetaan tarkoittaa. On myös tarve korostaa, että lailla ei ole tarkoitus nyt asettaa tiettyä ikärajaa vammaispalveluiden saamisella. Ikääntymisrajausta tulee tulkinnanvaraisessa tilanteessa tulkita asiakkaan eduksi sosiaalioikeudessa yleisesti noudatetun periaatteen mukaisesti. Lisäksi tulkinnassa tulee ottaa huomioon YK:n vammaissopimus ja muut ihmisoikeussopimukset, jotta lain soveltaminen ei muodostu syrjiväksi. Heta-liitto ei tee tässä lausunnossa kokonaisarviota ikääntymisrajauksesta esimerkiksi suhteessa syrjintänäkökohtiin.

Lain toissijaisuus

Ehdotetun lain 2 § 2 momentin mukaan vammaispalvelulain perusteella järjestetään vammaisen henkilön tavanomaisessa elämässä tarvitsemia erityispalveluita, jos hän ei saa yksilöllisen tarpeensa mukaisia ja sopivia palveluita esimerkiksi sosiaalihuoltolain (1301/2014) perusteella. Mahdollista on siis edelleen se, että vammaiselle henkilölle tarjotaan palveluita maksullisina esimerkiksi sosiaalihuoltolain nojalla.

Hallituksen esityksen perustelujen mukaan ”normaaliuden periaatteen mukaisesti myös vammaiset henkilöt lähtökohtaisesti maksavat tavanomaisista elämisen kustannuksista, mutta heille vamman tai sairauden aiheuttamat ylimääräiset kustannukset ovat maksuttomia.” (s. 55) Kuitenkin lain toissijaisuus ja asiakasmaksuja koskeva sääntely tarkoittavat, että esimerkiksi sosiaalihuoltolain nojalla vammaiselle henkilölle järjestetystä palvelusta voidaan periä maksu. Kyse on palvelusta, jota järjestetään nimenomaan vamman tai sairauden vuoksi, eli edellä kuvattu periaate ei toteudu. Täysin sama palvelu (esim. kotihoito tai tukipalvelu) olisi osana vammaispalvelulain 18 §:n mukaista asumisen tukea maksuton, mutta sosiaalihuoltolain mukaisena palveluna maksullinen. Maksullisuus kannustaa hyvinvointialueita järjestämään palveluita sosiaalihuoltolain nojalla, jolloin vammaispalvelulain tarkoitus ei toteudu.

Ns. normaalisuusperiaatteen sisältämä ajatus vammaisten ja ei-vammaisten vertailusta ei ole muutoinkaan usein perusteltua ja onnistunutta. Asiakasmaksujen yhteydessä merkitystä on sillä, että vammaisten henkilöiden tulotaso on muuta väestöä alhaisempi. Vaikka maksut määräytyisivät tulojen mukaan, on niillä suhteessa suuria vaikutuksia arkeen, jos käytettävissä olevat tulot ovat pienet.

Heta-liitto katsoo, että vammaispalvelujen maksuttomuuden tulee toteutua riippumatta siitä, minkä lain nojalla vamman tai sairauden edellyttämä palvelu järjestetään. Nyt lakiehdotuksen toteuttamisvaihtoehdoissa ei ole arvioitu lain soveltamisalaa ja maksuttomuutta siltä kannalta, että lailla vahvistettaisiin vammaispalvelulain mukaisten palvelujen ensisijaisuutta. Mikäli kysymystä ei pystytä tämän eduskuntakäsittelyn aikana ratkaisemaan, eduskunnan tulee todeta tarve asian jatkokehittämiselle.

Hallituksen esityksessä todetaan, että tarkoitus ei ole, että yksittäinen syy, kuten vammaispalveluiden maksuttomuus, vaikuttaisi ratkaisevasti muiden lakien mukaisten palveluiden sopivuuden arviointiin (s.156). Tämä tulkinta saattaa muodostaa heikennyksen nykytilaan nähden. Valiokunnan tulee todeta, että lainvalinnassa voidaan noudattaa edelleen aiempaa KHO:n oikeuskäytäntöä sen suhteen, järjestetäänkö palvelut maksuttomina vammaispalvelulain nojalla vai maksullisina sosiaalihuoltolain nojalla. Kyse on myös voimassa olevan sosiaalihuoltolain tulkinnasta. Soveltamisalaa on nykyisin osalta käsitelty esimerkiksi KHO:n vuosikirjaratkaisussa KHO:2020:156 ja palveluasumiseen sisältyvän henkilökohtaisen avun hakemisen osalta ratkaisussa KHO 16.12.2005/3369. KHO:n vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan palveluasumisen myöntämisen edellytysten täytyessä vammaispalvelulain 4 §:n 1 momentin säännös lain toissijaisuudesta väistyy, eikä kunta voi syrjäyttää henkilön oikeutta saada vammaispalvelulain mukaisia vaikeavammaisen palveluasumiseen liittyviä palveluja järjestämällä hänelle palveluja sosiaalihuoltolain perusteella maksullisina palveluina. Sama lähtökohta ilmenee KHO:n mukaan myös sosiaalihuoltolain 2 §:n 1 momentista ja sen esitöistä. Mikäli tätä pyritäisiin nyt muuttamaan, kyse voi olla perusoikeuksien heikennyskiellon ja YK:n vammaissopimuksen vastaisesta tilanteesta.

2. Henkilökohtaisen avun saamiskriteerit, määrä ja sisältö

Ehdotettu henkilökohtaisen avun sääntely sisältää parannuksia nykytilaan nähden. Henkilökohtaisen avun tuottamistapojen monipuolistaminen ja työnantajamallin käytön edellytysten lakitasoinen sääntely ovat olleet Heta-liiton tavoitteita. Ns. voimavararajauksen uudelleen muotoilu on lähes sama kuin Heta-liiton ehdotus.

Lakiuudistuksessa tulee vahvistaa oikeutta saada ns. vapaa-ajan apua tarpeen mukaisesti eli siten kuin nyt jo on tarkoitettu. Käytännössä lain muotoilu ”vähintään 30 tuntia kuukaudessa” on tarkoittanut lähes aina vapaa-ajan avun enimmäismäärää, vaikka tämä ei ole ollut lainsäätäjän tavoite. 9 § 5 momentti tulee muuttaa kuulumaan seuraavasti:

”Vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua päivittäisissä toimissa, työssä, opiskelussa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa sen verran kuin hän tarvitsee. Lisäksi vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua vuorovaikutuksessa ja vapaa-ajan toiminnassa tarpeen mukaisesti, kuitenkin vähintään 30 tuntia kuukaudessa. ”

Tämä muotoilu toisi paremmin esille sen, että vammaisen henkilön yksilöllinen tarve on lähtökohta myös vapaa-ajan avussa, eikä 30 tuntia ole enimmäismäärä. Yhteiskunnallinen osallistuminen tulee mainita 9 § 2 momentin kohdassa 2 työhön ja opiskeluun rinnastuvana toimintana. Tällöin toteutuisi paremmin se, että vammaisen henkilön yhteiskunnallinen aktiivisuus esimerkiksi vapaaehtoistyössä, järjestöissä tai politiikassa ei vähentäisi mahdollisuutta saada vapaa-ajan avustajatunteja esimerkiksi sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

On tarpeen, että laissa mainittuihin itsehoitoa vastaaviin toimiin luetaan myös hengityslaitetta käyttävillä hengitystien toimivuudesta huolehtiminen. Hengityslaitetta käyttävän henkilö työntekijäringin tulee voida koostua myös yksinomaan henkilökohtaisista avustajista, jos hän itse näin tahtoo. Lisäksi itsehoitoa vastaaviin toimiin tulee lukea esimerkiksi toimet erilaisten tajunnanalenemien kuten epilepsiakohtausten sekä kiputilojen aikana.

3. Henkilökohtaisen avun työnantajamalli

Työnantajamallin säännöksissä on useita myös Heta-liiton ehdottamia uudistuksia, eli pääosiltaan lakiehdotus on kannatettava ja parannus nykytilaan nähden.

Suostumus työnantajana toimimiseen

Hallituksen esityksen mukaan suostumus työnantajana toimimiseen ”pyydetään kirjeitse” (taulukko 4, s. 75). Tässä on ensinnäkin riskinä, että hyvinvointialue ei anna asiakkaalle 11 § 2 momentin tarkoittamaa riittävää selvitystä työnantajan vastuista ja velvollisuuksista. Kaikille asiakkaille ei ole riittävää, että asia hoidetaan kirjallisesti. Toiseksi on ongelmallista, jos suostumus pyydetään olosuhteissa, jolloin hyvinvointialueella ei ole vielä tosiasiaassa saatavilla muita henkilökohtaisen avun tuottamistapoja. Mikäli asiakkaalla ei ole käytännössä muita vaihtoehtoja avun saamiseksi, on suostumuksen merkitys kyseenalainen. Heta-liitto katsoo, että suostumus työnantajana toimimiseen on tarpeen, mutta se ei saa olla näennäinen eikä siihen vedoten voi rajata hyvinvointialueen lakisääteisiä vastuita.

Sijaisjärjestelyt

Sijaisjärjestelyjen kirjaaminen asiakassuunnitelmaan ja päätökseen on toimenä oikeasuuntainen, mutta se ei ole riittävä. Kirjaus saattaisi olla vain esimerkiksi toteamus, että työnantaja hankkii sijaiset itse. Heta-liitto esittää momenttiin lisäystä, jossa todettaisiin hyvinvointialueen velvollisuus järjestää välttämätön apu. Näin on jo nykyin, mutta asiaa on syytä painottaa laissa. 10 § 4 momentti on korvattava seuraavalla momentilla:

”Hyvinvointialueen tulee järjestää henkilökohtainen apu myös henkilökohtaisen avustajan poissaolotilanteissa. Poissaolotilanteita koskevat palvelut on kirjattava asiakassuunnitelmaan ja päätökseen.”

Kulujen korvaaminen ja palkkahallinto

Työnantajamallia koskevien säännösten merkittävin puute on, että kulujen korvaamista ja palkkahallinnon järjestämistä koskevat säännökset ovat aukolliset. Tällä hetkellä työnantajien on käytännössä yleensä pakko valtuuttaa kunta hoitamaan palkkahallinto, mutta tällaiselle käytännölle ei ole lakiperustaa. Yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista tulee perustuslain 80 §:n nojalla säätää lailla. Koska työnantaja vastaa palkan maksun oikeellisuudesta suhteessa työntekijään, täytyy hänelle jäädä toimintamahdollisuudet palkanmaksun järjestämiseksi. Näistä syistä 11 § 1 momentin viimeinen lause tulee muuttaa kuulumaan seuraavasti:

”Hyvinvointialue on velvollinen korvaamaan henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset suoraan työnantajalle, jollei työnantajan suostumuksella noudateta muuta menettelyä.”

Perusteluissa voitaisiin kuvata, että työnantajamallissa asiakkaalla tulee aina olla mahdollisuus saada kulut korvatuiksi muullakin tavoin kuin valtuuttamalla hyvinvointialue tai sen määräämä toimija vastaamaan palkanmaksusta. Tämä tukisi sitä, että hyvinvointialueen tulee järjestää palkkahallinto asianmukaisesti, sillä asiakkaan olisi mahdollista siirtyä käyttämään muuta palkkahallintoa. Hyvinvointialueen toimiminen ns. sijaismaksajana ei saa olla este työsuhteen ehtojen neuvottelemiselle työehtosopimuksella, ja Heta-liitto on esittänyt STM:lle tähän liittyviä muutoksia.

Henkilökohtaisen avun toteutumista estää tällä hetkellä se, että kunnat ovat edellyttäneet, että vammaisen henkilö ensin itse maksaa avustajasta aiheutuvia kuluja kuten avustajan matkakuluja, työterveyshuollon maksuja ja työsuojelusta aiheutuvia kuluja. Muun muassa yhdenvertaisuussyistä on

tarve sille, ettei työnantajan edellytetä käyttävän omia varojaan henkilökohtaisen avun kuluihin. Tästä syystä lakiin tarvitaan seuraava lisäys:

”Kulut tulee korvata siten, että niihin on mahdollista saada hyvinvointialueen korvaus ennen maksun erääntymistä.”

Perusteluina tälle voi mainita, että on yhdenvertaisuutta heikentävää ja henkilökohtaisen avun toteutumisen vaarantavaa, mikäli vammainen henkilö joutuu maksamaan henkilökohtaisen avun kuluja ensin itse. Tämä estää vammaisia esimerkiksi matkustamasta, koska kaikilla ei ole mahdollisuutta maksaa avustajan matkakuluja.

Tällä hetkellä sairausvakuutuslain sääntely rajoittaa käytännössä sitä, missä määrin alalla voidaan sopia työehtojen kehittämisestä. Sijaismaksajuutta koskevaa sääntelyä tulee kehittää siten, että työnantajalle maksettava päiväraha voidaan maksaa suoraan sijaismaksajalle.

Neuvontavelvollisuus

Nyt ehdotettu pykälämuotoilu työnantajamallin neuvontavelvollisuudesta ei määritä tahoja, jolla on oikeus neuvontaan. Jäisi siis epäselväksi, onko hyvinvointialueella velvollisuus neuvoa myös henkilökohtaisia avustajia. Sääntelyä tulee muuttaa siten, että hyvinvointialueen neuvontavelvollisuus ei tule kattamaan myös henkilökohtaisten avustajien neuvontaa. Hyvinvointialueiden rooli tulee rajata työnantajille ja vammaisille henkilöille annettavaan palveluun, sillä muussa tapauksessa on riski, että hyvinvointialue ei neuvontatoiminnassa noudata asiakkaan edun periaatetta sosiaalihuoltolaissa tarkoitetulla tavalla. Jo tällä hetkellä on tilanteita, jolloin kunta toimii enemmän työntekijän edun ajajana ja työnantaja jää ilman tukea.

Työntekijät voivat käyttää mm. työsuojeluhallinnon ja työntekijäliittojen palveluja. Koska työnantajamallissa jatkossa edellytettäisiin kykyä vastata työnantajan velvollisuuksia, on entistä harvemmin tarve sille, että neuvontaa annettaisiin työntekijälle.

Lakiluonnoksessa ei ole arvioitu, mitä kustannuksia syntyisi siitä, että neuvontavelvoite laajennettaisiin koskemaan työntekijöitä. Perusteluissa ei myöskään viitata siihen, että tarkoitus olisi laajentaa lakisääteistä tehtävää nykyisestä. Muutettu säännös voisi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

”Hyvinvointialueen on annettava työnantajalle ja henkilökohtaisen avun käyttäjälle yksilöllistä neuvontaa ja tukea työnantajamalliin liittyvissä käytännön asioissa.”

Perusteluissa voitaisiin kuvata, että neuvontaa voidaan antaa myös työnantajan edustajalle tai työnantajan valtuuttamalle henkilölle, esim. omaiselle, jos työnantaja tarvitsee neuvontaa eikä hän voi

hoitaa asiaa itse. Työnantaja voi olla esimerkiksi sairaalaan joutumisen vuoksi tilapäisesti estynyt selvittämään työsuhteen asioita, jotka vaativat hoitoa.

On tarpeen, että neuvontavelvoite kattaa ehdotetulla tavalla myös työoikeudellisia kysymyksiä, kuten työsopimuksen tekemisen ja vuosilomat. Työoikeudelliset kysymykset liittyvät kiinteästi työnantajana toimimiseen ja hyvinvointialueen maksamiin korvauksiin, eikä niitä voida sulkea neuvontavelvoitteen ulkopuolelle.

Edunvalvojien toimiminen työnantajina

Ei ole toivottavaa, että virkaedunvalvojat ehdotetulla tavalla toimisivat työnantajina. Heillä ei ole mahdollisuuksia vastata työsuhteen käytännön asioista kuten työturvallisuudesta. Lakiehdotusta on muutettava tältä osin niin, että työnantajana voisi toimia erityisestä syystä vammaisen henkilön puolesta vain hänen perheenjäsenensä tai muu läheinen henkilö.

4. Uudistuksen voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Vammaispalvelulain 38 §:n siirtymäsäännös on nyt muotoiltu esitykseen niin, että kaikki päätökset olisi uusittava. Säännöstä on muutettava siten, että kaikkia päätöksiä ei ole tarve tehdä uudelleen, jos ne jo täyttävät uuden lain vaatimukset. Pykälä voisi olla muutettuna seuraava:

”Päätökset on saatettava tämän lain mukaisiksi vammaisen henkilön aloitteesta aina tai hyvinvointialueen aloitteesta silloin, kun vammaisen henkilön palvelutarve sitä edellyttää. Päätösten tulee olla tämän lain mukaisia kuitenkin viimeistään kolmen vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta.”

Perusteluissa tulee korostaa, että uusi palvelupäätös on tehtävä aina yksilöllisen arvion perusteella. Lisäksi perusteluissa tulee tuoda esiin, että palvelujen järjestäminen uuden lain mukaiseksi ei tarkoita, että lakimuutoksiin liittymättömiä seikkoja voidaan päätöksissä muuttaa uuteen lakiin vedoten. Hallinto-oikeudellinen luottamuksensuojaperiaate edellyttää, että päätöksiä ei muuteta mielivaltaisesti, vaan tässä yhteydessä muutosten on perustuttava vain uuteen vammaispalvelulakiin.

5. Asiakasprosessi ja asiakasmaksut

Asiakasprosessia käsitelleen osallisuustyöryhmän parannusehdotuksia pykäliin ja perusteluihin on jätetty pois tästä ehdotuksesta. Olennaisin näistä on muutosehdotus, jonka mukaan asiakkaan esittämästä avun ja tuen tarpeesta tai palvelun toteuttamistavasta voitaisiin palveluista päätettäessä

Heta – henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto ry

www.heta-liitto.fi, heta@heta-liitto.fi

poiketa vain perustellusta syystä, joka on kirjattava päätökseen. Tämä on palautettava lakiesitykseen. Nyt ehdotetun sosiaalihuoltolain 45 §:n 3 momentin mukaan vain asiakassuunnitelmasta poikkeaminen on perusteltava. Tästä ei saa käsitystä, tarkoitetaanko kohdassa myös asiakassuunnitelmaan kirjattuja asiakkaan näkemyksiä.

Työntekijäpuoli on esittänyt, että sekä vammaispalvelulakiin ja sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin kohta työntekokohteiden tarkastamisesta. Heta-liitto katsoo, että työsuojelukysymysten tulee olla jatkossakin työsuojeluviranomaisen toimintakenttää, eikä tehtävää tule osoittaa kahdelle eri viranomaiselle. On myös vammaispalvelun asiakkaan edun ja yksityiselämän suojan vaarantavaa, jos vammaispalvelu alkaa ajaa työntekijän asiaa ja tehdä kotikäyntejä henkilökohtaisen avustajan yhteydenottojen perusteella. Sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta päästä henkilön kotiin on säädetty vuoden 1982 sosiaalihuoltolaissa ja edellytykset sille ovat varsin tiukat.

Lakimuutoksen myötä henkilökohtaiseen apuun ja palveluasumiseen sisältyvä ”apu ja tuki” olisi maksutonta. Nykyisessä asiakasmaksulaissa henkilökohtaisen avun maksuttomuus on todettu yksiselitteisemmin. Termit ”apu ja tuki” eivät myöskään välttämättä kuvaa kaikkien maksuttomaksi tarkoitettujen asumisen tukeen kuuluvien palvelujen alaa. Henkilökohtaisen avun tulee olla yksiselitteisesti maksutonta jatkossakin ja asia pitää todeta laissa nykyisen asiakasmaksulain tavoin.

Vammaispalvelujen toteuttamisessa ei ole riittävästi kiinnitetty huomiota asiakkaiden yksityisyyden suojaan ja tietojen keruun minimointiin tietosuoja sääntelyn edellyttämällä tavalla. Avun tarvetta on arvioitu esimerkiksi viikkoja tai jopa kuukausia kestäneillä kotikartoitusjaksoilla, jolloin kunnan edustaja on tarkkaillut vammaisen henkilön ja hänen perheensä elämää. Vanhuspalvelulain muutosten vuoksi on riski, että RAI-arvioinnit ulotetaan myös vammaisiin henkilöihin. Vammaisten henkilöiden yksityiselämän suojan vahvistaminen vaatii asiakasprosessin kokonaisvaltaista läpikäyntiä.

6. Liikkumisen tuki

Liikkumisen tuen osalta ehdotuksessa on paljon hyvää. Esimerkiksi sen toteuttamisen tapoja laajennettaisiin ja käyttöä joustavoitettaisiin. Toisaalta on pitkälti hyvinvointialueen harkintavallassa, miten näitä joustoja on tosiasiaassa käytettävissä.

Vammaisen henkilön tulee voida itse valita matkojen jaksottaminen kuukautta pidemmälle ajalle sekä matkabudjetti matkojen määrän sijasta. Tästä syystä 27 § 2 ja 3 momentit tulee muuttaa seuraavasti:

”Vammaisella henkilöllä on oikeus hakemuksesta saada liikkumisen tuki toteutetuksi siten, että sen määrä perustuu matkojen määrän sijaan kilometri- tai euromäärään.

Vammaisella henkilöllä on oikeus hakemuksesta saada liikkumisen tuki jaksotetuksi enintään vuoden ajalle. ”

Henkilökohtaisen avun sisällyttäminen liikkumisen tukeen on synnyttänyt vammaiskentässä perusteltua huolta siitä, jätetäänkö esimerkiksi taksimatkat myöntämättä, jos henkilöllä on henkilökohtainen avustaja. Perustelujen mukaan henkilökohtaisen avun avulla toteutettavaan liikkumisen tukeen on myönnettävä riittävät avustajatunnit. On kuitenkin tosiasia, että avustajatunteja saadaan tyypillisesti liian vähän tarpeeseen nähden esim. asiointiin, ja oikean tuntimäärän määrittäminen on vaikeaa. Henkilökohtaisen avun käyttö esimerkiksi niin, että avustaja saataisiin avustamaan vain kuljetusten ajaksi ei ole välttämättä työaikasääntelyn mahdollistamaa. Näistä syistä laissa tulee todeta, että liikkumisen tuki voidaan toteuttaa henkilökohtaisen avun avulla vain vammaisen henkilön hakemuksesta. Tämä uusi momentti voitaisiin liittää 26 §:ään.

Yksi vaihtoehto olisi myös jättää tässä vaiheessa kokonaan säätämättä henkilökohtaisen avun muodossa toteutettavasta liikkumisen tuesta, jotta voidaan vielä selvittää sen yksityiskohdat ja riskit. On myös selvitettävä, millä tavalla vammaiselle henkilölle voidaan kompensoida se, jos liikkumiseen käytetään vammaisen henkilön omistamaa kulkuneuvoa kuljetuspalvelun sijaan.

Lain perustelujen mukaan henkilökohtaiseen apuun voisi päivittäisenä toimena kuulua myös liikkumisessa avustaminen (s. 183). Henkilökohtaisen avun avulla järjestettävä liikkumisen tuki ei ainakaan saa tarkoittaa sitä, että henkilökohtaisen avun tunteja ei voisi käyttää myös liikkumiseen. On tarpeen korostaa, että vammaisen henkilö jatkossakin voi määritellä, millä tavalla henkilökohtaiseen apuun sisältyvä liikkumisessa avustaminen toteutetaan, mm. mitä kulkuneuvoa käytetään. Autoa käytetään Suomessa yleisesti laajasti erilaisissa työtehtävissä, eikä autolla liikkumista tule rajata henkilökohtaisen avun ulkopuolelle.

7. Vammaispolitiikan kehittäminen

Eduskunnan tulee lain hyväksymisen yhteydessä esittää lausumia vammaispolitiikan kehittämisestä jatkossa. Nyt esitettävästä laista huolimatta on riski siitä, että vammaisen henkilö on edelleen pakotettu käyttämään hyvinvointialueen määrittämiä, laitosmaisia ja joustamattomia asumisjärjestelyjä. Tämä ei vastaa YK:n vammaissopimuksen tavoitteita yksilöllisistä palveluista ja itsenäisen elämän periaatteen toteutumisesta.

Eduskunnan tulee myös ottaa kantaa sen suhteen, että jatkossa vahvistetaan vammaisten oikeutta saada palveluja nimenomaan vammaispalvelulain nojalla. Nyt esitetty lain soveltamisala tarkoittaa, että jatkossakin on riski siihen, että vammaisen palveluja järjestetään esimerkiksi sosiaalihuoltolain

Heta – henkilökohtaisten avustajien työnantajien liitto ry

www.heta-liitto.fi, heta@heta-liitto.fi

mukaisena maksullisena kotihoitona ja muina asumisen palveluina. Lakia sovellettaessa tehtävät tulkinnat ratkaisevat osaltaan, kuinka laajasti vammaiset henkilöt olisivat jatkossa yleislakien mukaisten maksullisten palvelujen varassa. Kuitenkin jo tässä vaiheessa lainsäädäntöprosessia on selvää, että laki ei riittävästi velvoita palvelujen järjestämiseen vammaispalvelulain nojalla.

Vammaisten henkilöiden oikeusturvan ja muutoksenhakumenettelyn kehittäminen tulee ottaa jatkossa ratkaistavaksi kokonaisuudeksi. Nykyinen muutoksenhakumenettely on hidas ja tehoton, ja KHO myöntää liian vähän valituslupia vammaispalveluasioissa. Lisäksi tulee ratkaista mm. se, kuinka asiakkaalle hyvitetään saamatta jäänyt palvelu. Nyt kunnilla on ollut kannustin tehdä hylkääviä päätöksiä ja tulkita lakeja kunnan edun mukaisesti, koska tällöin valitusprosessin aikana syntyy säästöä, kun palvelua ei järjestetä.

Nyt ehdotettu vammaispalvelulaki ei sisällä ratkaisua työnantajan vakuutusturvan puutteisiin ja vahingonkorvausvastuuseen henkilökohtaisen avun työnantajamallissa. Potilasvakuutuksen soveltuminen alan tilanteisiin vaatii selvitystä. Työnantajien saatavilla ei ole ollut vastuuvakuutuksia, joilla alan työnantajat voisivat varautua työntekijän aiheuttamiin vahinkoihin siten kuin muut työnantajat. Tämän vuoksi on riski, että henkilökohtaisen avun käyttäjä on itse vastuussa avustajan aiheuttamista vahingoista, ja tällaisia tapauksia on myös ollut. Henkilökohtaisen avun työnantajamalli ei saa jäädä tässä suhteessa tai muillakaan tavoilla heikompaan asemaan kuin muut henkilökohtaisen avun toteuttamistavat. Vammaispalvelujen tarve ei saa johtaa tämänkaltaisiin välillisesti syrjiviin vaikutuksiin, ja asia vaatii laintasoisen ratkaisun.

9.11.2022

Maija Aatelo

Puheenjohtaja, Heta-liitto

maija.aatelo@heta-liitto.fi

050 512 1665